

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Het moderne oorlogssysteem en de vrede

Roschar, F.M.

Citation

Roschar, F. M. (1976). Boekbespreking van: Het moderne oorlogssysteem en de vrede. *Acta Politica*, 11: 1976(4), 549-551. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451679>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451679>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

ervan beschreven en besproken worden. In hoofdstuk 6 worden conclusies getrokken. Deze komen er kort samengevat op neer dat

— iemand, die als deskundige wordt beschouwd, invloed kan uitoefenen op anderen t.a.v. een onderwerp waarvan de ander weinig weet en waarbij hij zich enigermate betrokken voelt;

— iemand, die zich in het algemeen machteloos voelt, minder effect heeft met zijn beïnvloedingspogingen op de mening van anderen dan personen die zich in het algemeen niet machteloos voelen.

Allereerst moet worden opgemerkt dat ieder die geïnteresseerd is in sociaal-psychologische theorievorming en onderzoek over sociale macht, dit boek zeker kan worden aanbevolen. Daarbij komt dat Rodenburg er in geslaagd is het verslag van zijn onderzoek ook voor niet-sociaal-psychologen uiterst leesbaar te houden, mede dankzij een systematische opzet en een ruim gebruik van samenvattingen.

Een tweede opmerking betreft de titel en ondertitel van het boek. Deze zijn weliswaar aantrekkelijk maar geven geen juist beeld van de inhoud. Het boek geeft namelijk ongeveer evenveel aandacht aan sociale macht als aan machteloosheid; beide factoren horen in de hoofdtitel thuis. De deskundigheid is een zaak van de ondertitel, mede gezien de betrekkelijk toevallige keuze voor deze factor als machtsbasis. In een tijd waarin te lezen literatuur dikwijls op de titel geselecteerd moet worden is onzorgvuldigheid daarin te betreuren.

Over het gebruik van het begrip macht de volgende opmerking. Rodenburg definieert het als volgt: 'Onder macht wordt verstaan het vermogen van een persoon het gedrag van een andere persoon in zekere mate te bepalen, daaraan richting te geven' (p. 20). Als operationele definitie geldt: 'dat men van macht kan spreken, wanneer men kan voorspellen dat in bepaalde aan te geven situaties de een effectieve invloed heeft op de ander en omgekeerd' (p. 22). Nu wil Rodenburg met zijn onderzoek nagaan 'of er een positieve relatie is tussen de hoeveelheid macht van de ene persoon (...) en de mate waarin het gedrag van de minder machtige wordt veranderd' (p. 19). Vullen we in deze laatste zin voor 'macht' de eerste gegeven definitie ervan in, dan ontstaat een tautologie: de gezochte relatie is per definitie aanwezig.

Oorzaak van deze begripsverwarring is het verwisselen van de begrippen macht en machtsbasis. Zo wordt met het in het boek veel gebruikte begrip deskundigheidsmacht bedoeld: deskundigheid als machtsbasis. In het onderzoek wordt nagegaan of dit een effectieve machtsbasis is; m.a.w. onderzocht wordt of deskundigheid macht verschaft.

Een laatste opmerking geldt de, wat Rodenburg noemt, externe validiteit van het onderzoek: 'de mate waarin (...) kan worden gegeneraliseerd naar andere populaties, andere situaties, andere variabelen' (p. 46). Deze vraag is uiteraard voor politicologen en sociologen van groot belang. Rodenburg zelf noemt enige maatregelen om de externe validiteit te verzekeren en zegt hiermee zo goed mogelijk rekening gehouden te hebben. De voorzichtigheid die hieruit spreekt is echter verdwenen bij de conclusies. Gezien de duidelijkheid van de resultaten van het onderzoek meent de auteur dat deskundigen in onze samenleving macht hebben, en hij beveelt direct een aantal maatregelen tegen misbruik van deskundigen' aan.

De vraag die opkomt in deze zaak van externe validiteit is: wat is in dit onderzoek een deskundige? De auteur geeft geen definitie, maar laat hem in de experimenten omschrijven als: 'hij is een deskundige op het gebied van stadsplanning en stedenbouwkunde, die veel adviezen geeft bij de bouw van nieuwe steden, zoals bijvoor-

beeld in Flevoland (Lelystad e.d.)' (p. 182). Het lijkt plausibel dat verschillende bij dit onderwerp betrokken bevolkingsgroepen bij deze omschrijving verschillende gedachten kunnen koesteren. Voorts dat, wanneer men een ander terrein dan stadsplanning zou nemen, de deskundigheid heel anders beoordeeld zou worden. Rodenburg houdt in zijn onderzoek hiermee rekening door na te gaan als hoe deskundig de omschreven persoon door de proefpersonen beschouwd werd. Een deskundige in dit onderzoek is dus hij die als zodanig beschouwd wordt.

Hierbij moet worden aangetekend, dat deze omschrijving enerzijds een grotere generaliseerbaarheid van resultaten geeft. Anderzijds wordt het nu vrijwel onmogelijk in de maatschappelijke werkelijkheid voorspellingen over de invloed van concrete deskundigen te doen; dan moet namelijk eerst gemeten worden door wie zij als deskundigen beschouwd worden. Anders gezegd: ik weet nu dat deskundigheid macht geeft, maar dat zegt mij helaas nog niets over de invloed van bijv. iemand die op de televisie als deskundige wordt aangekondigd. Een ander aspect van deze opvatting van deskundigheid is, dat het raakpunt van dit onderzoek met sociologie en politicologie duidelijk wordt. Werd in dit onderzoek deskundigheid als onafhankelijke variabele beschouwd, juist met de gegeven omschrijving ervan blijkt, dat het in de maatschappelijke werkelijkheid een afhankelijke variabele is. Gesteld kan worden: niet alleen geeft deskundigheid macht, maar ook andersom: macht geeft deskundigheid; te denken valt daarbij aan bijvoorbeeld de medische professie met een sterke gedragscontrole naar binnen en informatiecontrole naar buiten. Het zal overigens duidelijk zijn, dat dit geen kritiek op het onderzoek van Rodenburg is; eerder is het een aanzet tot een ook door de auteur gesignaleerde noodzakelijke aanvulling. In dit licht bezien lijkt echter de door de auteur gegeven verhandeling over de rol van deskundigheid in onze samenleving (p. 150-154) enigszins voorbarig, al mogen de resultaten van het onderzoek nog zo duidelijk zijn.

J. J. Klinkert

Herman de Lange, **Het moderne oorlogssysteem en de vrede**. Beverwijk (H. Nelissen B.V.), 1975, -144 p., f 14,90

De hoofdpzets van De Lange's boekje is het aangeven van enige grote kaders van het moderne oorlogsstelsel, aan de hand van een aantal ontwikkelingssociologische en historische probleemstellingen. In de loop der tijden, zegt hij, zijn de nationale staat en de maatschappij in hun organisatiestructuur en in hun werking steeds meer vermilitariseerd; de staat is een oorlogsstaat geworden en de maatschappij een oorlogsmaatschappij. Hij wil het verschijnsel oorlog in de meest brede zin behandelen want 'maar al te vaak werken we met een verklaringstheorie, die één aspect behandelt, terwijl we niettemin de pretentie hebben dat we het gehele verschijnsel daarmee zouden kunnen verklaren'.

De Lange zegt met nadruk, dat hij niet de pretentie heeft een algemene inleiding tot de vredeswetenschap te schrijven en 'evenmin gaat het hier om een wetenschappelijke studie'. Na deze inleidende zinsneden had men tot de orde van de dag kunnen overgaan indien hij niet de verwachting koesterde 'wel een wetenschappelijk verantwoorde visie te ontwikkelen op enkele fundamentele kenmerken van het huidige oorlogsstelsel en de moderne oorlogsmaatschappijen'.

De Lange behandelt ook niet, zegt hij, de kwestie van oorzaken van oorlog, de redenen waarom collectief geweld zo'n frekwent maatschappelijk verschijnsel is,

of de oorzaken en kenmerken van menselijke agressiviteit. Hij tracht het verschijnsel oorlog historisch en maatschappelijk te verklaren. Zijn niveau van analyse is de nationale staat en op dat niveau zoekt hij wel degelijk, zij het fragmentarisch, naar oorzaken van oorlog. De ontkenning dat hij oorzaken van oorlog wil aangeven vormt een ernstig nadeel van zijn aanpak.

De afbakening van zijn probleemgebied is vaag en de rechtvaardiging van zijn wijze van analyseren van het verschijnsel oorlog is ontoereikend. Wellicht meende De Lange zich allerlei onzuiverheden te kunnen permitteren omdat het toch geen wetenschappelijk werk is. Maar ook aan een zogenaamde leek kunnen geen redeneringen worden voorgelegd die logisch niet geheel sluitend zijn. Theorieën kunnen niet zonder enige vorm van tegenbewijs terzijde worden geschoven of als vanzelfsprekendheden worden geponeerd. Daar komt dan nog bij dat het taalgebruik onzuiver is en verwarringen oproept en tenslotte bevat zijn tekst een aantal ongelooftwaardige suggesties.

Het is in dit bestek niet mogelijk alle missers van De Lange te memoreren, zodat met een kleine bloemlezing zal worden volstaan. Een voorbeeld van een inconsistente redenering, waarin toch de kwestie van oorzaken van oorlog aan de orde komt, is de volgende.

De Lange hangt de stelling aan — een stelling die hij nergens bewijst — dat bewapening een van de voornaamste oorzaken van oorlog is en hij haalt in dit verband Richardson aan; overigens zonder diens theorie uiteen te zetten of zelfs maar ruw te schetsen. Nu tracht Richardson te bewijzen dat in een internationaal systeem, bestaande uit twee actoren, de toename van de bewapening van de ene actor een functie is van onder andere de bewapening van de andere actor en een aantal interne factoren. Volgens Richardson kan bij een bepaalde configuratie van de toename van de bewapening van de twee actoren, verdergaande bewapening in de lijn der verwachting liggen; maar ontwapening of een instabiele situatie zijn eveneens denkbaar. Richardson zegt niet dat bewapening een van de voornaamste oorzaken van oorlog is, maar dat toename van bewapening onder bepaalde voorwaarden zo'n oorzaak kan zijn. Dit is geen overdreven nuancering. Als De Lange bovendien zegt dat de oorzaken van bewapening uitsluitend gelegen zijn in een aantal binnenlandse factoren, dan heeft hij Richardson duidelijk niet begrepen, en hij mag dan ook niet na laten te bewijzen dat tussen bewapening en oorlog een relatie bestaat.

Een voorbeeld van een onwaarschijnlijke suggestie. Bij zorgvuldige lezing kan de lezer het idee krijgen dat de huidige ontwikkelingslanden de wederopbouw van na de Tweede Wereldoorlog hebben bekostigd. Onder het hoofdje 'De Lasten' (pp. 12-13) vraagt De Lange zich af wie die kosten hebben gedragen. Na de constatering dat op deze vraag geen waterdicht antwoord mogelijk is, neemt hij de intensieve bewapeningswedloop waar tussen de beide blokken — hij zegt niet welke blokken. Vervolgens constateert hij — op basis van een onvoldoende cijfervoorbeeld — dat de ontwikkelingslanden het slachtoffer zijn geworden van allerlei directe en indirecte vormen van interventie van 'neokolonialistische en imperialistische mogendheden'. Hij vraagt zich dan af of het behoud van de vrede tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie wel op het conto van de afschrikkingspolitiek geschreven kan worden. Nee zegt hij, wapens zijn oorzaak van oorlog. Einde bericht. De suggestie die zich opdringt is duidelijk: de vrede op het noordelijk halfrond is over de rug van de ontwikkelingslanden bereikt en de Derde Wereld zal dan ook wel voor de wederopbouw na 1945 hebben moeten bloeden. Dit zal wel een onjuiste interpretatie zijn, maar De Lange geeft daar wel alle aanleiding toe.

Een ander voorbeeld van de verwarring die de lezer kan bekruipt ligt in de combinatie van twee uitspraken. De eerste uitspraak is dat wapenontwikkeling en bewapening binnenlandse autonome processen zijn en met name door een ongunstige eenheid als de nationale staat worden gepousseerd. Deze wapens zijn de wortel van alle kwaad. Wapens maken oorlogen mogelijk en dus maken kernwapens kernoorlogen mogelijk.

De tweede uitspraak is dat er civiele denkers over nucleaire strategie blijken te zijn — Kahn, Kissinger, Schelling, Wohlstetter — die een kernoorlog als mogelijk voorstellen, hetgeen De Lange hen niet in dank afneemt. Zij hebben de politici namelijk tot roekeloos gedrag verlost in plaats van een gematigd geluid te laten horen. De lezer vraagt zich dan wel af wie nu eigenlijk de Zwarte Piet in dit spel is, is dat de staat, zijn dat de wapens of de denkers over nucleaire strategieën, of zijn het alle drie, of doet het er niet toe. Als de lezer zich vervolgens herinnert dat bewapening en waarschijnlijk ook het opvoeren van bewapening een puur binnenlandse aangelegenheid blijkt te zijn en als hij bovendien weet dat Kahn, Kissinger, Schelling en Wohlstetter zich nagenoeg exclusief bezig houden met de relaties tussen staten dan vraagt hij zich af waarom De Lange zich zo druk maakt over kennelijke randfiguren. Dat dit randfiguren schijnen te zijn mag verder worden opgemaakt uit de sporadische vermelding van deze heren. Veel belangrijker blijken Von Clausewitz en Mahan te zijn. Niemand zal snel het gewicht van Von Clausewitz onderschatten, maar ook hij heeft zeker geen matigende invloed op de politici trachten uit te oefenen. Het is bovendien nogal eenzijdig zijn invloed alleen bij westerse militaire denkers na te gaan, aangezien hij bijvoorbeeld, vermomd als Lenin, veelvuldig in het aan De Lange blijkbaar onbekende werk van Sokolovsky valt waar te nemen. Tot zover de bloemlezing uit De Lange's boekje. De onvolkomenheden daarin maken dit boekje ongeschikt voor zijn doelgroep, de geïnteresseerde leek, en het kan de ergernis opwekken bij iedereen die ook maar enigszins met de materie vertrouwd is.

F. M. Roschar

J. L. Heldring, (red.), **Moraal en buitenlandse politiek**. Rotterdam (Universitaire Pers) 1975, -88 p., f 12,50

De realiteit van de buitenlandse politiek is veel afschuwelijker dan alle theoretisch-moraliserende praatjes erover. Zo is het altijd geweest en ook nu nog. Of het altijd zo zal blijven is een kwestie van geloof, vertrouwen of visie. Voorlopig bestaat er — zoals de schrijver van een der hier gebundelde artikelen stelt — 'internationale anarchie'. Dat past niet alleen op heersende toestanden, verhoudingen en methoden, maar ook op de opvattingen dienaangaande.

Dit boekje spreekt daar boekdelen over. Het bestaat uit bij elkaar aanhakende artikelen, die aanvankelijk in de *Internationale Spectator* hebben gestaan, aangevuld met een *NRC-Hbld.*-beschouwing van Heldring, waarover nader. Een aardig, illustratief en lezenswaardig boekje, dat toch niet veel wijzer maakt. Parade van meer optimistische en meer realistische, meer idealistische en meer cynische, meer hoopgevende en meer terughoudende standpunten, verwoord door praktizerende politici en theoretici (achtereenvolgens: Roethof, van Riel, Th. van Tijn, Patijn, Schmelzer, Fresco en Heldring), ingeleid door staatssecretaris Kooijmans en uitgeleid door een Tweede Kamerrede van minister van der Stoep over de problema-